

УДК 346.3:346.9:347.469

ШАПРО В.С., кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету
СЕРДЮК В.І., студентка Сумського державного університету

МИРОВА УГОДА: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У статті розглядаються особливості мирової угоди пов'язані з процедурою її укладення у справах про банкрутство, досліджуються недоліки правового регулювання інституту мирової угоди у господарському процесі.

Ключові слова: мирова угода, господарський суд, господарське процесуальне законодавство, справа про банкрутство.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности мирового соглашения, связаны с процедурой его заключения в делах о банкротстве, исследуются недостатки правового регулирования института мирового соглашения в хозяйственном процессе.

Ключевые слова: мировое соглашение, хозяйственный суд, хозяйственное законодательство, дело о банкротстве.

Summary. The article discusses the features of a settlement agreement related to the procedure of its conclusion in bankruptcy cases are investigated deficiencies of legal regulation of the institute of a settlement agreement in the economic process.

Keywords: the settlement agreement, Commercial Court, economic procedural legislation, the case of bankruptcy.

Постановка проблеми. Інститут мирової угоди має ряд переваг поряд з іншими способами вирішення спору у господарському процесі, але вони нівелюються в зв'язку з недостатнім та нечітким законодавчим регулюванням.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Незважаючи на те, що мирова угода в господарському процесі є новелою для законодавства, такий інститут досліджувався ще в радянській юридичній літературі. Над питаннями змісту та порядку укладення мирової угоди у господарському процесі, працювали або працюють такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Вудуд Г., Лившиц Н., Рожкова М., Чупрун О. та ін. Проте недослідженими залишилися прогалини та недоліки правового регулювання інституту мирової угоди.

Метою статті є визначення недоліків правового регулювання інституту мирової угоди у господарському процесі.

Виклад основного матеріалу. Мирові угоди поділяються на досудові й судові. Досудова мирова угода являє собою звичайний, як правило, цивільно-правовий договір, у силу якого сторони припиняють між собою зобов'язання, трансформуючи його в нове, матеріальне, частіше за все шляхом взаємних поступок. При невиконанні такої угоди однією зі сторін друга має право звернутись за захистом своїх порушених прав з позовом до суду.

Судова мирова угода відрізняється від досудової тим, що вона укладається тоді, коли між сторонами вже виник спір на підставі певного зобов'язання, і з метою вирішення такого спору сторони приходять до рішення укласти іншу угоду. Таким чином, укладання досудової мирової угоди, на відміну від судової не вирішує спір між сторонами.

Важливо відмітити, що поняття мирової угоди у господарському процесі визначене законодавцем та закріплене Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” тільки в процедурі банкрутства. Згідно зі ст. 77 вищезгаданого нормативно-правового акту під мировою угодою слід розуміти домовленість між боржником та кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами [1]. При цьому, кодифікований акт господарського права – Господарський кодекс України (далі – ГК України), на основі матеріальних норм якого здійснюється регулювання порядку укладення мирової угоди статтями Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), не містить дефініції “мирова угода”.

Не дивлячись на те, що мирова угода роз’яснена чинним законодавством України, це не позбавляє науковців, що досліджують даний інститут господарського права доповнювати це визначення. Наприклад, Рожкова М., автор сучасних фундаментальних праць, присвячених дослідженню інституту мирової угоди, визначає її як договір, що укладається сторонами з метою захисту своїх суб’єктивних прав, в силу якого сторони зобов’язуються надати зустрічне задоволення для недопущення виникнення (або врегулювання такого, що вже розпочався) спору між ними [2, с. 172].

У свою чергу, Вудуд Г. розглядає мирову угоду як “процесуальну та фінансову реалізацію господарського ризику, пов’язаного зі здійсненням господарської діяльності” та “певну послідовність домовленостей та поступок усіх сторін з метою зменшення заподіяної (або очікуваної) матеріальної шкоди” [3, с. 54].

Лівшиц Н. зазначає, що “мирова угода означає добровільну згоду про часткову відмову від вимог одних осіб і одночасно визнання вимог, що залишилися іншими зобов’язаними особами” [4, с. 39]. Таким чином, вчені звертають увагу перш за все, на договірну форму мирової угоди та відзначають її процесуальний характер.

За своєю суттю мирова угода фіксує умови врегулювання обов’язків неплатоспроможного боржника щодо погашення заборгованості його кредиторам будь-якими законними способами, наслідком чого має стати припинення провадження у справі про банкрутство.

На думку Олевінського Є.Ю., ознаки мирової угоди визначаються наступним:

- процедурою банкрутства;
- ця процедура укладається з метою вирішення питань порядку, способів та строків розрахунків боржника з кредиторами;

- угода є підставою про припинення провадження у справі про банкрутство [5, с. 6].

На нашу думку, характерні риси мирової угоди повинні відображати її сутність, значення для учасників процедури примирення, а також специфіку та загальноправову роль як процедури, що застосовується до неплатоспроможного боржника. Виходячи з викладеного пропонуємо виділити наступні ознаки мирової угоди:

1. Укладається в письмовій формі.
2. Може укладатися на будь-якій стадії процедури банкрутства.
3. Вступає в законну силу з дня затвердження її господарським судом.
4. Не допускається внесення змін та її розірвання сторонами без рішення господарського суду.
5. Недійсність та розірвання мирової угоди є підставою поновлення провадження у справі про банкрутство щодо вимог незадоволених кредиторів.
6. Рішення про укладення приймається не всіма кредиторами, а більшістю.
7. Умови її виконання є добровільними і не вимагають виконавчих документів суду.

8. За наявності відповідних підстав її можна розірвати або визнати недійсною.

9. У разі її недійсності чи розірвання може поновитися провадження у справі про банкрутство.

Законодавство визнає мирову угоду судовою процедурою, яка застосовується до боржника в межах відкритого провадження в справі про банкрутство, а також засобом відновлення платоспроможності боржника, що може міститися в плані санації [1].

Слід зазначити, що мирова угода є оптимальним вирішенням спору для зацікавлених сторін, при цьому кожна сторона реалізує в ній свій інтерес. Перш за все публічний інтерес – бажання держави зберегти суб'єкта підприємницької діяльності, а по-друге, приватний – задоволення вимог кредиторів. Інститут мирової угоди є договором між неплатоспроможним боржником і кредитором, який спрямований на врегулювання між ними кредиторської заборгованості. Це може бути збільшення термінів погашення грошових зобов'язань, зниження суми боргу, прощення або списання боргу тощо. Практика застосування інституту мирової угоди свідчить, що така угода може бути знаряддям для реалізації боржником своїх протиправних інтересів, у зв'язку з чим законодавцем передбачена відповідальність (у тому числі й кримінальна), зокрема, за фіктивне банкрутство, приховання банкрутства, умисне доведення до банкрутства та незаконні дії у разі банкрутства (ст. 215 ГК України [6], ст. ст. 218-221 Кримінального кодексу України [7]).

Відмітимо, що законодавством передбачено укладення мирової угоди між сторонами провадження (кредитором і боржником), але якщо ми звернемося до Постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України “Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції” [8], то у п. 3.19 знайдемо тлумачення ст. 78 ГПК України [9]. Відповідно до цього пункту треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами позивача і отже, вправі укладати мирові угоди на загальних підставах. Існують певні обмеження щодо суб'єктів укладення мирової угоди у справі про банкрутство у господарському процесі. Так, відповідно до ст. 29 ГПК України прокурор несе обов'язки і користується правами сторони, крім права на укладення мирової угоди [9]. Проте не слід забувати, що прокурори, зокрема, позбавляються права укладати мирові угоди не в силу свого правового становища, а скоріше в силу специфіки справ, у яких вони беруть участь. Отже, доцільно ввести аналогічне положення в текст ГПК України.

Важливою специфічною рисою, яка притаманна мировій угоді у господарському процесі є можливість її укладення на будь якій стадії провадження у справі про банкрутство: на початковій стадії провадження у справі про банкрутство (після публікації в офіційних друкованих органах оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство); у процедурі розпорядження майном; у процедурі санації; у ліквідаційній процедурі. Проте, це не означає, що умови її укладення на всіх етапах однакові. Так, на першому етапі мирову угоду укладають боржник (в особі керівника боржника) та ініціюючий кредитор. На другій стадії – боржник (в особі керівника боржника) та комітет кредиторів. На третьому та четвертому етапі – боржник (в особі арбітражного керуючого) та кредитори (в особі голови комітету кредиторів).

Крім цього, залежно від стадії провадження у справі про банкрутство різняться наслідки укладення мирової угоди. На початковій стадії (до оголошення про банкрутство в офіційному друкованому органі), у процедурах розпорядження майном та санації можна визначити умови, що сприяють до відновленню платоспроможності боржника, а в ліквідаційній процедурі укладення мирової угоди спричиняє до відновлення платоспроможності боржника та її скасування.

Останньою, але не менш важливою відмінністю є склад процесуальних документів, які додаються/не додаються до мирової угоди. На першому етапі потрібен лише текст мирової угоди і все, у ліквідаційній процедурі, у випадку ліквідації боржника, його зобов'язання щодо відшкодування всіх витрат, які передбачено відшкодувати в першу чергу, мають бути замінені на підтвердження про виконання їх повністю або в розмірах ліквідаційної маси. Процедура мирової угоди під час санації вимагає проведення зборів кредиторів за 15 днів до її затвердження, на яких має бути заслухано звіт керуючого санацією (ч. 1 ст. 21 Закону) [1].

Відповідно до чинного законодавства мирова угода укладається тільки щодо вимог, забезпечених заставою, вимог другої та наступних черг задоволення вимог кредиторів, визначених Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”. Відповідно до ст. 79 згаданого закону [1] мирова угода повинна містити положення про: розміри, порядок і строки виконання зобов'язань боржника; відстрочку чи розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини, тобто ці умови є обов'язковими для мирової угоди. Крім того, існують і додаткові умови, які можуть бути включені до угоди за згодою сторін. Це положення угоди, які стосуються виконання зобов'язань боржника третіми особами та задоволення вимог кредиторів іншими способами, що не суперечать закону.

Мирова угода набирає чинності з дня її затвердження господарським судом і є обов'язковою для боржника (банкрута), кредиторів, вимоги яких забезпечені заставою, кредиторів другої та наступних черг [1]. Затвердження судом мирової угоди з одночасним припиненням провадження у справі є одноактною (нерозривною) процесуальною дією і не може розглядатися як два самостійних акти – окремо щодо затвердження мирової угоди і щодо припинення провадження. Господарський суд не має права самостійно змінювати умови затвердженої ним мирової угоди сторін, навіть у випадку, коли на це є згода самих сторін.

Відмітимо, що ст. 78 ГПК України не містить чіткої вказівки щодо перевірки господарським судом відповідності мирової угоди вимогам закону [9]. Водночас правильно зазначає Вищий господарський суд України у п. 3.19 Постанови “Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції” [8], що господарський суд не повинен затверджувати мирову угоду, якщо вона не відповідає закону, або за своїм змістом вона є такою, що не може бути виконана у відповідності з її умовами, або якщо така угода остаточно не вирішує спору чи може призвести до виникнення нового спору.

Крім того, як зазначає Чупрун О. в практиці господарського судочинства вже траплялись випадки, коли суддя відмовляв у затвердженні мирової угоди, виходячи зі специфіки розглядуваної справи. Так, суддя господарського суду м. Києва, розглядаючи справу між юридичною особою і Міністерством освіти та науки України (далі – Міністерство), зазначив, що мирова угода в такій справі не може бути укладена. Пояснюючи свою позицію він стверджував, що в даному випадку йдеться про спір щодо дотримання публічного порядку, зокрема, колишнім Держпатентом України, правонаступником якого є Міністерство, при здійсненні ним своїх повноважень у сфері регулювання промислової власності. А тому, якщо вже виник спір, то лише суд є повноважним вирішити – відбулось порушення з боку Держпатенту України чи ні [10].

Цікаво, що така ситуація чітко не врегульована ГПК України, тому неможливо однозначно стверджувати, що суддя господарського суду м. Києва діє неправомірно. Однак з метою підтвердження правомірності його дій можна навести лише загальну норму ст. 78, відповідно до якої суддя має право й не затверджувати мирову угоду.

Такі випадки повинні знаходитись під пильною увагою законодавця, який повинен з метою недопущення прогалин у нормативно-правових актах, передбачати варіанти поведінки учасників відносин та чітко і однозначно врегульовувати їх правовими нормами до виникнення цих відносин. Для досягнення цієї мети ми пропонуємо внести відповідні доповнення або зміни до ГПК України, а також визначити чітко коло справ (не за суб'єктною, а саме за предметною ознакою), в яких укладання мирових угод є неможливим. Одностороння відмова від мирової угоди не допускається.

Відмітимо, що мирова угода не може вирішувати питання про права і обов'язки сторін які можуть виникнути у майбутньому, а також стосуватися прав і обов'язків інших юридичних чи фізичних осіб, які не беруть участі у справі або, хоча й беруть таку участь, але не є учасниками мирової угоди. Укладення мирової угоди неможливе і в тих випадках, коли ті чи інші відносини однозначно врегульовані законом і не можуть змінюватись волевиявленням сторін.

Також важливо, що ст. 78 ГПК України не прив'язує можливість затвердження мирової угоди до моменту вирішення справи по суті. До того ж як зазначалося вище, мирові угоди затверджуються ухвалами суду, якими одночасно припиняється провадження в справі. Так, відповідно до п. 3 ст. 103 ГПК України, апеляційна інстанція має право скасувати рішення повністю або частково й припинити провадження у справі; відповідно до п. 4 ст. 111-9 ГПК України, касаційна інстанція може скасувати рішення повністю або частково й припинити провадження у справі. Відомо, що відповідно до п. 7 ст. 80 ГПК України, господарський суд припиняє провадження в справі, якщо сторони уклали мирову угоду і її затвердив господарський суд [9].

Таким чином, можна підсумувати, що апеляційні й касаційні (поряд із місцевими) господарські суди мають право затверджувати мирові угоди, хоча прямої вказівки про це в законодавстві не має.

Висновки.

Виходячи з вищевикладеного, відмітимо, що мирова угода є важливим інститутом господарського процесуального права та відіграє вирішальну роль у відносинах кредитора з боржником. Специфічною ознакою мирової угоди є можливість її укладення на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство, що дає можливість позивачеві та відповідачеві задовольнити свої інтереси та припинити суперечку у будь-який момент.

Проте, не дивлячись на значущість та цінність мирової угоди, вона не позбавлена недоліків, що зумовлені недостатнім або ж нечітким правовим регулюванням.

Для ліквідації прогалин та неточностей правового регулювання інституту мирової угоди ми пропонуємо:

1. Доповнити ГПК України нормою, яка передбачатиме перелік справ, у яких укладення мирової угоди буде неможливими у зв'язку зі специфікою предмету спору.

2. Внести зміни до ГПК України, в результаті чого за господарськими судами апеляційної та касаційної інстанції нарівні з судами першої інстанції має прямо визнаватися право на затвердження мирової угоди.

Використана література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.92 р. № 2343-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 31. – Ст. 440.

2. Рожкова М.А. Мировая сделка : использование в коммерческом обороте / М.А. Рожкова. – М. : Статут, 2005. – 572 с.

3. Вудуд Г. Мировая угода у справі про банкрутство. Банкрутство : практичні аспекти / Г. Вудуд. – К. : Центр комерційного права, 2003. – 88 с.
4. Лившиц Н. Стороны пошши на мировую // Банкрутство. Теория и практика. – 2006. – № 4. – С. 39-44.
5. Оленин А. Мировое соглашение в процессе о банкрутстве // Адвокат. – 2000. – № 12. – С. 3-10.
6. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
8. Про деякі питання застосування практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції : Постанова Пленуму Вишого Господарського Суду України від 26.12.11 р. № 18. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11>
9. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.91 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 6. – Ст. 56.
10. Чупрун О. Деякі питання укладення мирової угоди у господарському процесі. – Режим доступу : [//www.justinian.com.ua/author.php?id=76](http://www.justinian.com.ua/author.php?id=76)

~~~~~ * * * ~~~~~